

Mišljenje Europskog gospodarskog i socijalnog odbora o temi „Za održiviju potrošnju: vijek trajanja industrijskih proizvoda i obnavljanje povjerenja informiranjem potrošača” (samoinicijativno mišljenje)

(2014/C 67/05)

Izvjestitelj: **g. Thierry LIBAERT**

Suizvjestitelj: **g. Jean-Pierre HABER**

Dana 14. veljače 2013. godine Europski gospodarski i socijalni odbor odlučio je, sukladno članku 29. stavku 2. svoga Poslovnika, donijeti samoinicijativno mišljenje o sljedećem pitanju:

Za održiviju potrošnju: vijek trajanja industrijskih proizvoda i obnavljanje povjerenja informiranjem potrošača (samoinicijativno mišljenje)

Savjetodavno povjerenstvo za industrijske promjene (CCMI), odgovorno za pripremu rada Odbora o toj temi, usvojilo je mišljenje 26. rujna 2013.

Europski gospodarski i socijalni odbor usvojio je mišljenje na 493. plenarnom zasjedanju održanom 16. i 17. listopada 2013. (sjednica od 17. listopada 2013.), sa 178 glasova za, 1 protiv i 5 suzdržanih.

1. Zaključci i preporuke

1.1 Čini se da je planirano zastarijevanje povezano s onim vrstama industrijske proizvodnje kojima je potrebna minimalna stopa obnavljanja proizvoda. Iako se obnavljanje proizvoda može činiti potrebnim, protiv nekih se zloraba treba boriti. Europski gospodarski i socijalni odbor dobro razlikuje namjerno ugrađene greške od naših ubrzanih načina potrošnje. Iako je opravdano zapitati se o marketinškim praksama kojima se promiču velike, ali često samo sporedne inovacije, naše mišljenje zagovara kontrolu najočiglednijih slučajeva i poboljšanje jamstva za potrošače. Cilj je pridonijeti jačanju povjerenja u naša europska poduzeća. Prijedlozi su tehničke, komercijalne, normativne, obrazovne i informativne naravi i dio su strateškog okvira za bolju ravnotežu u lancu proizvodnje, distribucije i potrošnje koji mora biti pravičan i pouzdan.

1.2 EGSO izražava želju za potpunom zabranom proizvoda čije su neispravnosti proračunate kako bi se okončao životni ciklus uređaja, poput onih pisaača, o kojima se dosta govorilo u medijima, koji su bili proizvedeni tako da nakon određenog broja uporaba prestanu raditi. Ti su slučajevi rijetki, ali notorni i mogu samo dovesti do nepovjerenja građana prema poduzećima.

1.3 EGSO poduzećima preporučuje da olakšaju popravke svojih proizvoda. To će se trebati provoditi na tri načina: pružanjem tehničkih mogućnosti (primjerice kod tablet-računala čije su baterije zalemljene na kućište uređaja kako bi se spriječili svi mogući popravci i prisililo potrošače na novu kupovinu), zatim ostavljanjem mogućnost potrošačima da unutar pet godina od kupovine nabave zamjenske dijelove i, konačno, tako da, prilikom kupovine proizvoda, kupci dobiju upute s detaljima o mogućnostima popravka i njihovu korištenju. Općenitije

govoreći, EGSO putem svojega mišljenja poziva na pružanje snažne podrške socijalnoj dimenziji ovoga pitanja i poduzećima koje se bave popravcima. Proces izgradnje povjerenja između poduzeća i potrošača mora se naročito razmotriti u odnosu na njegov potencijal stvaranja radnih mjesta.

1.4 Izbjegavajući obvezujuće propise, EGSO potiče dobrovoljne mjere certifikacije. Primjerice, na području bijele tehnike je 10- ili 20-godišnje jamstvo nabave rezervnih dijelova definitivno privuklo kupce. To bi se jamstvo moglo standardizirati na razini Europe za sve proizvode kupljene na području 28 zemalja Unije kako se ne bi naškodilo europskim poduzećima. Osim toga, proizvođači bi se mogli obvezati da će objaviti podatke o najčešćim kvarovima budući da znaju koji su najučestaliji. Mogli bi zadržati samo te dijelove, obvezati se da će ih proizvoditi po potrebi ili pronaći podgovarače koji bi ih proizvodili. Na taj bi se način određena poduzeća čvrsto obvezala na jamčenje pouzdanosti svojeg proizvoda, i to povrh svog odnosa s potrošačima. To se također uklapa u ideju dobrovoljnog certificiranja čime se osigurava sve što je potrebno za održavanje i osiguranje dugotrajnosti proizvoda.

1.5 EGSO države članice potiče da u svoju politiku javne nabave uključe parametre borbe protiv planiranog zastarijevanja. S obzirom na važnost ugovora javne nabave u državama EU-a (16 % BNP-a), javna tijela vlasti igraju važnu ulogu na tom području i moraju poslužiti kao primjer.

1.6 EGSO procjenjuje da će poboljšanje kvalitete i trajnosti industrijskih proizvoda dovesti do otvaranja trajnih radnih mjesta u Europi i da se stoga treba poticati. Uz odgovarajuće programe osposobljavanja, to će pomoći izlasku iz krize koja teško pogađa europske radnike.

1.7 EGSO preporučuje da se na proizvodu navede njegov procijenjeni vijek trajanja ili broj upotreba kako bi potrošači pri kupovini bili informirani. EGSO preporučuje da se dobrovoljno isprobaju razni načini označavanja cijene po godini procijenjenog vijeka trajanja kako bi se potaknula kupovina trajnih proizvoda; pri tome bi se navedeno očekivano trajanje trebalo kontrolirati kako bi se izbjegle zlouporabe u kojima bi potrošač bio žrtva. Na taj bi način potrošači mogli kupiti proizvode koji su u trenutku kupovine skuplji, ali dugoročno isplativiji. To bi samo potaknulo naša poduzeća na proizvodnju trajnijih predmeta. Navođenje takvih podataka trebalo bi se usredotočiti na relevantne informacije koje su potrošaču potrebne i prilagoditi se kategoriji proizvoda kako bi se izbjeglo pretjerivanje s podacima na određenoj ambalaži.

1.8 EGSO smatra da bi bilo korisno uspostaviti sustav kojim bi se zajamčio minimalan vijek trajanja kupljenih proizvoda. Trenutno ne postoji nijedan zakon o minimalnom vijeku trajanja proizvoda, kao ni europske norme prema kojima bi se on određivao. Ipak, počele su se javljati inicijative u okviru deklaracija o ekološkoj prihvatljivosti. Poduzeća koja proizvode ili stavljaju na tržište neki proizvod moraju internalizirati vanjske troškove recikliranja proizvoda čiji je vijek trajanja kraći od pet godina, posebice ako proizvod sadrži tvari štetne za okoliš.

1.9 EGSO preporučuje da se proširi jamstvo koje se daje prilikom kupovine tako da uključuje jamstvo minimalnog razdoblja funkcioniranja uređaja tijekom kojeg bi trošak popravaka snosio proizvođač.

1.10 Potrošači u velikoj mjeri snose trošak kraćeg vijeka trajanja proizvoda i poteškoća vezanih za nedostatnu mogućnost njihovih popravaka. Oni također u velikoj mjeri snose posljedice politike poduzeća i određenih distributera koji ponekad žele naplatiti produljenje jamstva nakon prve godine u slučajevima kada je obvezno dvogodišnje jamstvo. Čini se da su potrošači često slabo upoznati sa svojim pravima. Bolja komunikacija, prije svega putem internetskih stranica i društvenih mreža, mogla bi poboljšati njihovu osviještenost. Europski opservatorij za ugrađenu dotrajalost omogućio bi potrošačima da steknu bolji uvid u prakse i donesu bolje odluke.

1.11 Osviještenost potrošača jedan je od preduvjeta za odgovarajuću i održivu upotrebu proizvoda. Osim toga, važno ih je pravilno informirati o minimalnom životnom ciklusu proizvoda jer je to jedan od izuzetno važnih elemenata u donošenju odluke o kupovini. U tom kontekstu, bile bi poželjne dobrovoljne komercijalne i poduzetničke aktivnosti i inicijative.

1.12 Potrošači često imaju dojam da se suočavaju s pravim zakonskim labirintom. Iako se u mnogim direktivama (poput onih o trgovačkim praksama, otpadu i sl.) govori o planiranom zastarijevanju, tekstovi o tome pitanju nedovoljno su usklađeni i trebalo bi ih usuglasiti objedinjenjem pod jedan zakonski okvir.

1.13 EGSO preporučuje da države članice, posebice u sklopu obrazovanja, potiču odgovornu potrošnju kako bi potrošači u obzir uzeli utjecaj na okoliš u smislu životnog ciklusa proizvoda te njegovog ekološkog otiska i kvalitete. Odbor uporno preporuča da se predstavnici potrošača više uključe u tekuće rasprave o tom važnom i delikatnom pitanju jer će njihovo sudjelovanje zajamčiti sveobuhvatniji pristup.

1.14 EGSO preporučuje Europskoj komisiji da provede istraživanja o tom pitanju kako bi se razjasnili brojni podaci koji kruže i koji su često protuslovni. Na taj će se način objektivno moći procijeniti utjecaj planiranog zastarijevanja, prije svega gospodarski i socijalni, ne samo s aspekta njegovih navodnih prednosti u smislu prihoda od prodaje proizvoda, već i s aspekta zapošljavanja i trgovačke bilance.

1.15 EGSO 2014. godine namjerava organizirati veliki europski okrugli stol o ovom pitanju. Taj bi okrugli stol objedinio sve strane zainteresirane za to pitanje: predstavnike industrije, financijere, distributere, sindikate, udruge potrošača, nevladine organizacije, Agenciju za standardizaciju, stručnjake, itd. Okrugli stol bi trebao biti višesektorski da se ne bi usredotočio samo na neke industrijske sektore, a trebao bi biti popraćen i otvorenim forumom namijenjenim građanima EU-a, kako bi se ohrabrilu čim šire sudjelovanje javnosti. Jedan od načina promicanja tog sudjelovanja bit će društvene mreže.

1.16 Općenitije govoreći, EGSO preporučuje da se ubrzaju istraživanja i razvoj na tri područja koja ograničavaju planirano zastarijevanje:

- Ekološkom osmišljavanju proizvoda: takav pristup omogućuje da se od samog početka osigura trajnost korištenih resursa uzimajući u obzir utjecaj dobara na okoliš i njihov ukupan životni ciklus.
- Kružnoj ekonomiji usmjerenoj na pristup „od kolijevke do kolijevke“ (cradle-to-cradle) u cilju transformiranja otpada jednog poduzeća u resurse za druga.
- Funkcionalnoj ekonomiji, čiji je cilj razvijati ideju uporabe proizvoda a ne njihovog posjedovanja. Gledajući na taj način, poduzeća ne prodaju proizvod nego funkciju koja se naplaćuje sukladno uporabi. Pritom je proizvođačima u cilju stvarati solidne predmete koji se mogu popravljati i lako se održavaju te osigurati prilagođen proizvodni lanac i logistiku koji će biti u središtu njihova ekonomskog modela.

1.17 Porukom koju odašilje na europskoj razini, EGSO izražava svoju želju za ulaskom u fazu ekonomske tranzicije, prelazeći iz rasipnog u održivo društvo u kojem je usmjeren na potrebe potrošača i pogoduje građanima, a nije cilj samome sebi.

2. Uvod i sadržaj

2.1 Planirano zastarijevanje višestruko je zabrinjavajuće pitanje jer zbog skraćivanja vijeka trajanja potrošnih proizvoda povećava potrošnju resursa, ali i količinu otpada koji na kraju životnog ciklusa proizvoda treba zbrinuti. Ono se javlja u raznim oblicima, a koristi se za pospješene prodaje i održavanje gospodarskog rasta budući da neprestano stvara nove potrebe i potrošna dobra koja se ne mogu popraviti.

2.2 To za posljedicu ima rasipanje resursa i stvaranje zagađenja do te mjere da se civilno društvo i neki političari koji ne odobravaju takve prakse organiziraju kako bi prokazali nelogičnosti sustava i protiv njih se borili (primjerice, zajedničke tužbe u Sjedinjenim Američkim Državama protiv Applea, žalba koja je uložena u Brazilu i prijedlog zakona u Belgiji i Francuskoj početkom 2013.).

2.3 Obično se razlikuje više vrsta „planiranog zastarijevanja“. Rječnik *Le Petit Larousse* zastarijevanje definira kao „opadanje vrijednosti materijala ili opreme prije prirodnog nastupanja dotrajalosti“, pri čemu se oni ne troše i ne zastarijevaju zbog razloga povezanih s fizičkim trošenjem, već zbog razloga povezanih s napretkom tehnike, promjenama u ponašanju, modom i sl.

2.4 Možemo razlikovati više oblika zastarijevanja:

- Planirano zastarijevanje u strogom smislu podrazumijeva planiranje skraćenog vijeka trajanja proizvoda, pri čemu se, ako je potrebno, u proizvod ugrađuje mehanizam koji će izazvati dotrajalost uređaja nakon određenog broja uporaba.
- Indirektno zastarijevanje, koje se obično odnosi na nemogućnost popravka proizvoda zbog nedostatka odgovarajućih zamjenskih dijelova ili zato što je popravak nemoguće izvesti (kao u slučaju baterija zalemljenih na elektronički uređaj).
- Zastarijevanje zbog nekompatibilnosti, primjerice u slučaju informatičkog softvera koji nakon ažuriranja operativnog sustava više ne radi. To je zastarijevanje povezano sa zastarijevanjem usluge održavanja, pri čemu će potrošač biti skloniji ponovno kupiti proizvod nego ga popraviti, dijelom zbog trajanja popravka i zbog cijene.
- Psihološko zastarijevanje kao posljedica marketinških kampanja poduzeća kojima je cilj da postojeće proizvode potrošačima predstavi zastarjelima. Proizvođača tableta uređaja ne bi imalo smisla prisiliti da proizvodi proizvode koji imaju vijek trajanja od 10 godina ako ih zbog postojećih načina potrošnje želimo mijenjati svake dvije godine. Primjerice, navodi se da se mobilni telefon prosječno promijeni svakih 20 mjeseci (a kod djece od 12 do 17 godina svakih 10 mjeseci). Unatoč važnosti ovoga pitanja, naše se mišljenje bavi samo prvim trima točkama, dok četvrta zaslužuje poseban pristup povezan s načinima potrošnje.

2.5 O ovome pitanju ne postoji konačan konsenzus. Razlike u definicijama pokazuju u kojoj je mjeri potrebno definirati taj pojam i sve što on uključuje te propisati mjere koje se razlikuju prema objektivnim (tehničkim) čimbenicima zastarijevanja i subjektivnim čimbenicima zastarijevanja (poput učinaka mode i lansiranja novih proizvoda na tržište). U slučaju nekih proizvoda kraći životni vijek može predstavljati prednost za okoliš. Osim toga, zastarijevanje također ovisi o ponašanju potrošača.

2.6 EGSO preporuča iznijansirani pristup ovom pitanju. On ne želi da se na isti način produlji životni vijek svih proizvoda, već da se o tome odlučuje u skladu s uporabom pojedinoga proizvoda. Osim toga, dajemo prednost optimizaciji uporabe, pri čemu treba znati da optimizacija ne podrazumijeva nužno produljenje vijeka trajanja. EGSO želi pridonijeti boljoj percepciji pouzdanosti proizvoda europskih poduzeća.

2.7 Mnogi su razlozi zbog kojih se Europska unija mora pozabaviti pitanjem planiranog zastarijevanja, a tiču se okoliša, društva, javnog zdravlja, kulture, ali i gospodarstva. Smatramo da se trebaju razmotriti i drugi, manje opipljivi, aspekti koji su jednako važni jer se tiču simboličke i etičke razine.

2.8 Kada je riječ o utjecaju na okoliš, godišnja potrošnja sirovina danas iznosi oko 60 milijardi tona, pri čemu trošimo oko 50 % prirodnih resursa više nego prije 30 godina. Europljanin tako troši 43 kg resursa dnevno, naspram Afrikanca koji troši 10 kg. Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD) procijenila je, na temelju podataka iz 1999. godine, da će, uz godišnju stopu rasta primarne proizvodnje od 2 %, rezerve bakra, olova, nikla, srebra, kositra i cinka dostajati za još 30 godina, a rezerve aluminija i željeza za otprilike 60 do 80 godina. Za sve veći broj materijala može se reći da će nastupiti doba oskudnosti. Osim toga, u Europi se svake godine stvara 10 milijuna tona električnog i elektroničkog otpada (podaci iz 2012.), a očekuje se da će do 2020. godine ta količina iznositi 12 milijuna. Osim politika recikliranja i inovacija, paralelno s borbom protiv planirane zastarjelosti treba podržati i politiku prerade sadržanu u novoj europskoj direktivi koja je stupila na snagu 13. kolovoza 2012.

2.9 Na društvenom planu planirano zastarijevanje postavlja tri vrste problema. Prije svega, u kontekstu krize, ponašanje do kojeg dovodi planirano zastarijevanje potrošnih dobara sudjeluje u dinamici kupovanja na kredit i dosad neviđenih stopa zaduživanja. Osobe koje najviše pate od zastarijevanja su pojedinci iz osjetljivih društvenih skupina koji ne mogu skupo plaćati trajne proizvode i često se zadovoljavaju jeftinijim proizvodima slabije kvalitete. Nadalje, čitav sektor zapošljavanja u poduzećima koja pružaju usluge popravaka mogao bi se suočiti s negativnim posljedicama planiranog zastarijevanja. Podaci iz izvješća francuske Agencije za okoliš i upravljanje energijom (ADEME) ⁽¹⁾ iz 2007. godine potvrđuju taj trend: popravljiva se samo 44 %

⁽¹⁾ Agencija za upravljanje okolišem i energijom (Agence de l'Environnement et de la Maîtrise de l'Énergie).

uređaja koji se pokvare. Za uređaje koji nisu pod jamstvom, distributeri procjenjuju da 20 % intervencija završava popravkom. Istraživanje agencije ADEME iz 2010. godine također pokazuje značajan pad broja popravaka u Francuskoj između 2006. i 2009. godine, osobito u području bijele tehnike. Prednosti sektora popravaka su činjenica da ga je teško preseliti i da ga većinom čine stabilna radna mjesta.

2.10 Ne treba zanemariti ni negativne posljedice po javno zdravlje koje se javljaju u dva oblika: izravne posljedice po lokalne stanovnike zbog paljenja toksičnih elektroničkih dijelova i posljedice na međunarodnoj razini. Zbog nedostatka infrastrukture koja bi omogućila obradu informatičkog otpada mnogi se proizvodi izvan uporabe nezakonito izvoze u geografska područja gdje je njihovo odlaganje jeftinije, ali ima brojne posljedice na lokalno stanovništvo (primjerice u Gani, gdje se iz otpada izvlači staro željezo te se šalje u Dubai ili Kinu. Mnogo takvog otpada završava u južnim zemljama gdje ugrožava zdravlje okoliša).

2.11 Postoje i kulturne posljedice. Prema nekim istraživanjima, prosječan vijek trajanja bijele tehnike iznosi šest do osam godina, dok je prije 20 godina iznosio 10 do 12 godina. Potrošači se s pravom mogu zapitati zašto se vijek trajanja proizvoda skraćuje dok se posvuda naglašava inovativnost. Povjerenje europskih građana u europsku industriju gradi se postupno, a zastarijevanje ga narušava. U trenutku kada

gotovo sva ispitivanja javnog mnijenja pokazuju da se Europljani maksimalno udaljavaju od svoje industrije, perspektiva preuranjenih ili nepopravljivih kvarova Europljanima ne pomažu da ponovo steknu povjerenje u svoja poduzeća. To objašnjava zašto 92 % Europljana ⁽²⁾ želi da se prikažu informacije o životnom vijeku (ili duljini upotrebe) proizvoda. Konkurentnost europskih poduzeća oslanja se i na veće povjerenje potrošača u poduzeća.

2.12 Postoje, napokon, i ekonomske posljedice. Velika većina prozvanih poduzeća posluje na području visokih (high-tech) tehnologija čiji se proizvodi redovito uvoze u Europu. Baveći se tim pitanjem, Europska unija daje svojim poduzećima mogućnost da se, zahvaljujući učinkovitoj primjeni trajnosti proizvoda, razlikuju od ostalih.

2.13 Europski gospodarski i socijalni odbor ne zanemaruje ni možda jednako važne nematerijalne aspekte. Na simboličkom planu, dok naponi koje poduzimamo u duhu Konferencije Rio+20 dokazuju važnost koju pridajemo održivom razvoju, planirano je zastarijevanje po samoj svojoj definiciji dio održivog razvoja kakav želimo promicati. Što se tiče našega viđenja uloge etike u našim društvima, čini nam se problematičnim da se inženjeri mogu baviti razvojem proizvoda koji ubrzano zastarijevaju ili da oglašivači pokreću kampanje kako bi potaknuli potrošače na kupovinu, a da pritom znaju da to neće povećati njihovu razinu zadovoljstva.

Bruxelles, 17. listopada 2013.

Predsjednik
Europskog gospodarskog i socijalnog odbora
Henri MALOSSE

⁽²⁾ Istraživanje Eurobarometra: "Stavovi Europljana prema stvaranju jedinstvenog tržišta ekoloških proizvoda" (*Attitudes of Europeans towards building the single market for green products*). Europska komisija, Flash 367, srpanj 2013.